

Revolusjonens røtter

Standssamfunnet

Den franske befolkningen var delt inn i tre stender fram til selve revolusjonen i 1789. En stand er et sosialt lag av mennesker i et samfunn som har spesielle rettigheter eller plikter, eller mangel på sådan, etter loven. Førstestanden bestod av geistligheten, andrestanden bestod av adelen, og tredjestanden bestod av resten av befolkningen. De to øverste stendene hadde store privilegier, blant annet skattefritak, men tredjestanden var upriviligerte.

Høyborgerskapet skilte seg allikevel ut. Disse hadde noe økonomisk makt og stemmene deres ble derfor hørt. Tredjestanden bestod av 98% av befolkningen, og da var det selvfølgelig stor forskjell innad. Det var for eksempel en del høyborgere som hadde bedre økonomi enn adelen.

Det var mulig å stige opp til en høyere stand. Geistligheten levde i sølibat så de måtte rekrutere fra en lavere stand, og hadde man mye penger kunne man etter hvert kjøpe seg inn i adelen.

Standssamfunn fastslår sosiale ulikheter ved lov. Hvis forskjellene er der, men menneskene har allikevel de samme rettighetene etter loven kaller vi det et classesamfunn.

Eneveldet

På 1600-tallet ble de franske kongene enevoldsherskere. Kongene fikk enorm personlig makt. Det fantes regionale og lokale representative forsamlinger, men kongene hadde sjelden noen problemer med å overkjøre disse instansene.

Generalstendene var formelt en nasjonal stenderforsamling med representanter fra hele Frankrike som kunne treffe vedtak som gjaldt for hele landet. Problemet var at den var lite innarbeidet og den ble ikke sammenkalt på 175 år.

Under Louis XIV nådde eneveldet sitt høydepunkt, uttrykt i hans berømte formulering; "L'État, c'est moi". For å være helt eneveldig måtte han overkjøre adelen på det politiske plan, og det gjorde han ved hjelp av nye skytevåpen. Adelen fikk mindre makt, men de ble godtgjort på andre måter. Han utviklet også en kolossal hoffkultur. Hoffkulturen, ærefulle krigsprosjekter og utenrikspolitikk ble prioritert, og dette slukte tid og penger og gikk utover hverdagslige oppgaver som å fremme et godt fransk næringsliv. Alt dette undergravde det eneveldige regimet og til slutt gikk statsfinansene helt over styr.

I England kunne viktige næringsinteresser gjennom sine representanter i Parlamentet hindre kongemakten i, for eksempel å sette i verk en skattepolitikk som skadet næringslivet og flådde befolkningen, men også andre saker selvfølgelig.

Grotid for misnøye

Geistligheten og adelen betalte lite eller ingenting i skatt. De resterende 98 prosentene måtte betale skatt. I den første fjerdedelen av 1600-tallet økte skattene med 50%, men nesten alt gikk med til pensjoner og til militæret. Med dårlig økonomi kom økte skatter, og salg av embeter. Dette ble en viktig inntekstkilde. I Loius XIII's regjeringstid ble det opprettet 50 000 nye embeter, og de medførte egentlig ingen reelle arbeidsoppgaver. Embetene var attraktive, fordi det medførte skattefritak. Å selge skattefritak var jo som å skyte seg selv i foten.

I 1715 hadde Frankrike 2,5 ganger mer gjeld enn inntekter. Folket ble utarmet og svekket. Under Loius XV tapte Frankrike flere kriger og dette forverret den økonomiske situasjonen. Pest og epidemier forsvant, og Frankrike fikk en befolkningsvekst. Dette førte til mindre effektivt gårdbruk, og familiene selv fikk bare 30-40% av det de hadde jobbet seg til.

Opplysningstid og samfunnskritikk

På grunn av opplysningstiden ble eneveldets luksus, egoisme og feilgrep klarere for folket. Det friere og mer ansvarlige systemet i England tiltalte stadig flere mennesker. "Radikale" tanker om naturgitte rettigheter, frihet, likhet, og folkesuverenitet stod i sentrum. Den amerikanske uavhengighetserklæringen i 1776 og den amerikanske grunnloven ti år senere gjorde et dypt inntrykk.

Opplysningsfilosofien gikk ut på troen på fornuften. Man trengte ingen kirke eller Gud eller noen annen autoritet. Det var fullt mulig å selv gjøre seg opp en mening om mennesket, naturen og samfunnet man levde i, bare man brukte fornuft og logikk. Opplysningsfilosofien ville bygge ned gamle forestillinger og fordommer som kirken og adelen hadde bygd opp. Opplysningsfilosofene ville ha utvikling, frihet, fred og demokrati. Ytrings- og trosfrihet var viktig. Makten skulle være tredelt (Montesquieu) og makten skulle ligge hos folket. Også vår egen grunnlov og statsorganisering bygger på dette prinsippet.

Kunnskap, fornuft, frihet og deltakelse i det politiske liv ble tidas sentrale ideologiske begreper.

Revolusjonen: Fase 1 (1789-1791)

Et regime foran undergangen

Enevoldskongene førte en egoistisk klassepolitikk som var meget urettferdig ovenfor 98% av befolkningen, og flere og flere mennesker så dette. Regimet virket uopplyst. I 1788 kom vendepunktet – utbetalingene stoppet. Kong Louis XVI måtte krysse til korset og sammenkalte generalstandene til møte i Paris i mai 1789. Den sosiale uordenen var allerede stor på grunn av uår i jordbruket og dyrtid. Generalstandene hadde representanter fra alle de tre stendene, men nesten bare borgere møtte for tredjestanden, selv om den formelt omfattet også byfolk og bønder. Generalstandene var preget av forargelse, handlevilje og åpenhet for nye tanker.

Det fantes også tanker om demokratiet, mange mente at det burde stemmes etter antall hoder, og ikke etter antall stender. Tredjestanden var jo klart i overtall. Ved å avskaffe generalstendene og å danne en nasjonalforsamling kunne man innføre en moderne forfatning basert på menneskerettigheter, naturretter og folkesuverenitetsprinsippet.

Stormen

Reformviljen til kongen og regjeringen stakk ikke særlig dypt. De samlet store tropper rundt Versailles og Paris. Da forberedte ledende reformvenner væpnet motstand. Hele befolkningen kom i bevegelse. 14. juli ble Bastillen stormet fordi den var et symbol på det forhatte regimet og fordi man regnet med å finne våpen der. Deretter ble det kongelige maktapparatet i Paris feid vekk. Det ble opprettet et revolusjonært kommunestyre og en revolusjonær borgerbevæpning – nasjonalgarden – som tok i bruk Paris' røde, blå og hvite byfane som gav opphav til trikoloen.

Nyhетene om det som skjedde i Paris spredde seg kjapt, og rundt om i landet gjorde folket opprør mot eneveldets maktapparater og stormet sine egne "Bastiller", for det meste godseierne slott. Herregårder ble brent, godseiere ble myrdet og jorda ble overtatt.

Nasjonalforsamlingen tar tøylene: Standsamfunnet avskaffes

Nasjonalforsamlingen avskaffet all ulikhet for loven, altså hele standsamfunnet. Alle særretter, eneretter og også tiendeskatten ble avskaffet. Disse radikale reformene kapitaliserte næringslivet. Alle næringsprivilegier, monopoler og vernetiltak ble fjernet, lønninger, priser og inntekter skulle bestemmes av det frie markedet. Nasjonalforsamlingen utstedte også en menneskeerklæring etter amerikansk forbilde.

Man trodde at dette ville dempe befolkningens sinne, men de høye matprisene og når den ulmende brødmangelen i Paris eksploderte marsjerte 6000 sinte kvinner to mil til Versailles eskortert av nasjonalgarden. Kongen måtte love brød og ble tvunget til å bli med tilbake til Paris. I Paris måtte kongen undertegne menneskerettighetserklæringen og ta inn på det gamle kongeslottet i Paris. Nasjonalforsamlingen måtte flytte etter.

I Paris kom de lettere under press fra befolkningen og fra radikale grupper organisert i klubber, som kan ligne på et forstadie til politiske partier. Mest kjent er jakobinerklubben fordi den hadde berømte ledere som Danton, Marat og Robespierre og fordi den spilte en viktig rolle, særlig under skrekkveldet. Kvinneklubber for kvinnesak ble også dannet.

Nasjonalforsamling og kirke i konflikt

I november 1789 slo nasjonalforsamlingen inn på en radikal og kirkefiendtlig politikk. Kirkegodset ble konfiskert og overtatt av staten, slik det skjedde i mange land etter at reformasjonen ble innført. Nasjonalforsamlingen innførte en ordning med verdslig valgte og offentlig avlønte presten og biskoper som måtte avlegge embetsed til staten og forfatningen. Mange nektet, særlig da paven forkastet ordningen. Antiklerikalismen slo til slutt over i forfølgelse. Dette var i strid mot menneskerettighetserklæringen og fikk mange til å vende seg mot revolusjonen.

Grunnlov og framtidshåp

Den nye grunnloven ble innført høsten 1791. Den lignet på den amerikanske grunnloven på mange områder.

Lovgiverne ville ha bred politisk deltagelse i folket, men ville ikke innføre allmenn stemmerett. Det ble størrelsen på betalt inntektsskatt og kjønn som avgjorde hvem som fikk stemmerett. Voksne menn som betalte skatt som svarte til minst tre dagslønner for faglært arbeidskraft fikk stemmerett. Dette gjaldt omtrent 75% av alle menn. Kravet for nasjonalforsamlingen var mye større. Nå kunne middelklassen og velstående mennesker sikre seg stor makt. Kvinner fikk ikke stemmerett. Grunnloven var radikal og fremtidsrettet. Den fjernet mye gammel urett og ulikhet og la grunnen for demokrati, rettstaten og økonomisk framgang.

De politiske motsetningene blir skjerpet

Det var den kirkefiendtlige politikken som fikk Louis XVI til å bryde den moderate samarbeidslinjen og gjøre et mislykket fluktforsøk i juni 1791. Mange adelsmenn hadde allerede flyktet i frykt for revolusjonen og søkte militær støtte til å marsjere inn i Frankrike for å fjerne trusselen og gjenopprette det gamle regimet.

Fyrster i Europa var redd for at dette skulle smitte over og forårsake uro i deres land også. Tankene om frihet, likhet og brorskap spredde seg og de politiske spenningene økte i mange europeiske land.

Da Louis XVI prøvde å flykte styrket det mistanken om at han hadde tenkt til å samle tropper og marsjere inn i Frankrike for å fjerne trusselen og gjenopprette det gamle regimet. Det undergravde idéen om et konstitusjonelt kongedømme. (At kongen skulle regjere, men makten skulle begrenses av en grunnlov som fastslo instansenes og folkets rettigheter, oppgaver og makt) Fluktforsøket styrket de radikale som ønsket republikk.

Det konstitusjonelle monarkiet trådte i kraft med en konge som ville omstyrte revolusjonen og med en opposisjon som ville omstyrte kongedømmet.

Revolusjonen: Fase 2 (1792-1795)

Skrekkveldet og republikken

Gjensidig mistanke, frykt og aggresjon bygget seg etter hvert opp. Det oppsto objektivt hatefulle forhold. Det betyr at mange mennesker mener det er berettiget og viktig å beseire og drepe indre og ytre fiender for å skape det eneste gode og ideologisk riktige samfunnet. En verdslig politisk ideologi ble den absolutte sannhet.

Radikale revolusjonære ville ha krig, for de trodde det ville samle folket bak revolusjonen, og at det ville utbre den til andre land. De moderate mente at en krig ville føre til en økt oppslutning om kongedømmet. Kongen og adelen håpet at en krig kunne føre til at revolusjonen ble nedkjempet. Alle så noe positivt i en krig.

I 1792 erklærte Frankrike krig mot Østerriket som fikk støtte fra Preussen. I 1793 erklærte de også krig mot Spania, Nederland og Storbritannia.

Krigen gikk dårlig for de franske troppene som hadde dårlig trening og utstyr. Nederlagene utløste ny oppstand i Paris. Et nytt revolusjonært styre ble opprettet, og en ny grunnlovsforsamling ble valgt. De bestemte allmenn stemmerett for menn over 21 år. Kongen ble avsatt og adelsmenn, prester og andre anti-revolusjonære ble henrettet uten lov og dom. Terroren bredte seg også til andre byer.

Den nye nasjonalforsamlingen ble kalt nasjonalkonventet og erklærte Frankrike for republikk i september 1792. Det oppsto motsetninger i nasjonalkonventet, og de som sikret seg makten feide vekk all annen motstand, både i og utenfor konventet. Jakobinerne var de ivrigste og forsvarte terroren.

Konventet dømte kongen til døden for høyforræderi og han ble henrettet januar 1793. Både sikkerhetskomiteen og velferdskomiteen så det som sin oppgave å utrydde republikkens fiender. De henrettet adelige, geistlige, storborgere og de forfulgte kvinneklubber, men også det store flertallet av bønder og arbeidere led av terroren. Revolusjonen eter sine barn.

Revolusjonens slutfase (1795-1799)

Direktoriet

Militært og politisk kaos la grunnen for en brå vending i det politiske livet. Storborgerskapet overtok styringen først i konventet, deretter gjennom direktoriet som var et styre av fem direktører. Direktoriet var ute etter å ta de som var ansvarlige for de politiske mordene i de foregående år, men den politiske situasjonen holdt seg ustabil og direktoriet ble bare et mellomspill.

Keiser Napoleon

Fra republikansk terrorregime til keiserlig politistat

I 1799 gjorde to direktører statskupp i samarbeid med en framgangsrik revolusjonsgeneral, Napoleon Bonaparte. Han utmanøvrerte de to andre direktørene og i 1804 utnevnte han seg selv til keiser av Frankrike.

I løpet av 15 år hadde Frankrike gått fra eneveldig kongedømme til konstitusjonell kongedømme til republikk til eneveldig keiserdømme.

Napoleon hadde stor politisk og administrativ innsikt. Han reformerte fransk offentlig administrasjon, statsfinanser, rettsvesen og det høyere skoleverket på måter som fikk varig og positiv betydning for det franske samfunnet. Han gav Frankrike det første felles lovverket for hele landet, nemlig Code Napoleon. Han avsluttet også konflikten mellom

stat og kirke ved blant annet å inngå et forlik med paven. Napoleon bygde også opp en politistat som sikret ham kontroll over alle politiske områder.

Napoleon med sin hær

Napoleon ville skape det nye Europa. Han var et militært geni, og han lærte av revolusjonens kaos. I 1793 ble det innført verneplikt for alle menn, og Napoleon så at dette var en kraftig militærorganisering. Han var også flink til å motivere og oppmuntre soldatene. Med disse egenskapene klarte han å samle en stor del av Europa, men han møtte to motstandere som han ikke klarte å slå, nemlig England og Russland. Britene hadde overlegen flåtemakt, og det russiske riket var rett og slett for stort. Russernes motstand var innbitt og total. Alt ble brent omkring han, troppene hadde ikke mat og ikke utstyr til vinterkrig. Historiens største armé på nesten 500.000 mann hjalp ikke, for planen var ikke godt nok gjennomtenkt og han fikk ikke skaffet nok forsyninger. I 1812 led han et nederlag mot russerne, hvor flere hundre tusen soldater døde.

Etter nederlaget i Leipzig i 1813 ble han sendt i eksil til Elba hvor han fikk sitt eget fyrstedømme. I mars 1815 går han i land i Frankrike med ca 1100 mann og bestiger igjen keisertronen.

De andre stormaktene samlet seg mot ham, og etter 100 dager tapte Napoleon slaget ved Waterloo. Napoleon døde på St. Helena.

Frankrikes folketall, produksjon, og transportkapasitet var mindre enn motstandernes. Mangel på utstyr og en halvgjennomtenkt plan er også noe av det samme som skjedde med Hitlers angrep på Russland. Tapet på Russland ble begynnelsen på slutten.

Etter Napoleons nederlag kom det franske kongedømmet tilbake. Sluttresultatet av revolusjonen ble altså et konstitusjonelt monarki og et samfunn som hadde ytringsfrihet, organisasjonsfrihet, markedsøkonomi og næringsfrihet. Standsamfunnet ble borte og menneskene fikk like rettigheter.

Perspektiver på den franske revolusjon

Vi kan lære mye av den franske revolusjonen. Vi kan se at det noen ganger kan være nødvendig å bruke vold for å bygge et godt samfunn, men vi ser også at voldsromantiske ideologier er meget farlige, og kan lett komme ut av kontroll. Vi ser at alle makthavere først og fremst vil sikre og øke sin makt, og at maktfordelingsprinsippet kan løse dette problemet.